

Wyrok z dnia 22 czerwca 2004 r.

II UK 419/03

Stwierdzenie niepełnosprawności dziecka przed ukończeniem 16 roku życia wymaga ustalenia, czy jej przyczyna mieści się w stanach chorobowych wymienionych w § 1 ust. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 maja 1989 r. w sprawie uprawnień do wcześniejszej emerytury pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki (Dz.U. Nr 28, poz. 149 ze zm.) oraz czy stan ten uniemożliwiał mu samodzielność w decyzjach lub czynnościach życia codziennego, a następnie czy z tej niepełnosprawności wynikała potrzeba stałej nad nim opieki.

Przewodniczący SSN Andrzej Kijowski, Sędziowie SN: Barbara Wagner (sprawozdawca), Andrzej Wróbel.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 22 czerwca 2004 r. sprawy z wniosku Mieczysława G. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w S. o prawo do wcześniejszej emerytury z tytułu opieki nad dzieckiem, na skutek kasacji wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 27 sierpnia 2003 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i sprawę przekazał Sądowi Apelacyjnemu w Lublinie do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Apelacyjny w Lublinie wyrokiem z dnia 27 sierpnia 2003 r. [...] oddalił apelację Mieczysława G. od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Siedlcach z dnia 18 kwietnia 2002 r. [...] oddalającego jego odwołanie od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w S. z dnia 24 stycznia 2001 r., odmawiającej prawa do wcześniejszej emerytury dla pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki.

Podstawę rozstrzygnięcia stanowiły następujące ustalenia faktyczne i ich prawna ocena. Decyzją z dnia 24 stycznia 2001 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych odmówił Mieczysławowi G. prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu opieki nad dzieckiem wymagającym stałej opieki. W uzasadnieniu decyzji organ rentowy podniósł, że całkowita niezdolność do pracy syna ubezpieczonego - Adama G., urodzonego w dniu 13 czerwca 1976 r., powstała po ukończeniu przez niego 18 roku życia. Powołany w toku postępowania sądowego biegły lekarz psychiatra rozpoznał u syna wnioskodawcy schizofrenię paranoidalną powodującą całkowitą niezdolność do pracy i niezdolność do samodzielnej egzystencji od stycznia 1997 r., tj. po ukończeniu przez niego 18 lat.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, dokonana przez Sąd pierwszej instancji ocena materiału dowodowego jest prawidłowa. W szczególności Sąd ten właściwie ustalił, że całkowita niezdolność do pracy Adama G. powstała po 18 roku życia. Przedłożona przez wnioskodawcę dokumentacja lekarska nie wnosi, według Sądu, niczego istotnego do sprawy, a jedynie potwierdza ocenę stanu zdrowia Adama G. dokonaną przez Sąd pierwszej instancji. Z dokumentacji tej wynika bowiem, że syn wnioskodawcy został zaliczony do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, a ustalony stopień niepełnosprawności datuje się od 21 kwietnia 2000 r., tj. po ukończeniu przez niego 23 roku życia.

Mieczysław G. zaskarżył ten wyrok kasacją. Wskazując jako podstawy kasacji naruszenie prawa materialnego, a mianowicie § 1 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 maja 1989 r. w sprawie uprawnień do wcześniejszej emerytury pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki (Dz.U. Nr 28, poz. 149), powoływanego dalej jako „rozporządzenie” - poprzez jego błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że „całkowita niezdolność do pracy i niezdolność do samodzielnej egzystencji są tożsame z „inwalidztwem” w rozumieniu rozporządzenia, a w „konsekwencji uznanie, iż wnioskodawca nie jest uprawniony do wcześniejszej emerytury z tytułu opieki nad dzieckiem” oraz naruszenie przepisów postępowania, a to: art. 244 k.p.c.- poprzez „nieuznanie mocy dowodowej Orzeczenia o niepełnosprawności”, art. 233 k.p.c. i art. 382 k.p.c. - poprzez „brak wnikliwej i wszechstronnej oceny materiału dowodowego”, prowadzącej do wniosku, że „inwalidztwo Adama G. powstało po ukończeniu przez niego 18 roku życia”, podczas gdy zgromadzony materiał dowodowy wskazuje, iż powstało ono przed ukończeniem 18 roku życia, pełnomocnik wnioskodawcy wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i prze-

kazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w Lublinie do ponownego rozpoznania, ewentualnie o jego zmianę „poprzez uwzględnienie odwołania wnioskodawcy i przyznanie mu prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu opieki nad dzieckiem wymagającym stałej opieki” oraz o zasądzenie kosztów sporządzenia i wniesienia kasacji według obowiązujących przepisów. Za okoliczność uzasadniającą rozpoznanie kasacji podał konieczność dokonania przez Sąd Najwyższy wykładni pojęcia „inwalidztwo” w rozumieniu § 1 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia. W uzasadnieniu kasacji podniósł, że Sądy błędnie przyjęły, iż całkowita niezdolność do pracy i niezdolność do samodzielnej egzystencji są tożsame z pojęciem „inwalidztwa” w rozumieniu rozporządzenia. O odmienności terminologicznej tych pojęć można, według niego, wnosić z uregulowań ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, która nie przewiduje jakiegokolwiek związku faktycznego między inwalidztwem a niezdolnością do pracy. Ponadto, powiatowe i wojewódzkie zespoły orzekania o stopniu niepełnosprawności, orzekające na podstawie ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych - orzekają o niepełnosprawności jako stanie fizycznym, psychicznym lub umysłowym, powodującym trwałe lub okresowe utrudnienie, ograniczenie bądź uniemożliwienie samodzielnej egzystencji. Zaznaczył, że z pisemnych orzeczeń tychże organów oraz z orzeczenia o niepełnosprawności Adama G. wynika, że niepełnosprawność nie jest tożsama z inwalidztwem. Pełnomocnik Mieczysława G. wywodził również, że dla prawidłowego orzeczenia o prawie wnioskodawcy do wcześniejszej emerytury konieczne jest ustalenie, czy u jego dziecka istnieje inwalidztwo pierwszej albo drugiej grupy, a nie, czy zachodzi niezdolność do samodzielnej egzystencji lub niezdolność do pracy, jak ustalały Sądy obu instancji. Odnosząc się natomiast do naruszenia przez Sąd przepisów prawa procesowego, twierdził, że „inwalidztwo” i „grupy inwalidzkie” w rozumieniu rozporządzenia odpowiadają orzekanej obecnie „niepełnosprawności” i „stopniom niepełnosprawności”. Jego zdaniem, Sąd naruszył art. 244 k.p.c., albowiem nie uwzględnił orzeczenia wojewódzkiego zespołu orzekania o stopniu niepełnosprawności z dnia 25 września 2000 r., z którego wynika, że niepełnosprawność Adama G. powstała przed 16 rokiem życia. Podnosił również, że Sądy nie ustaliły „czy Adam G. jest inwalidą w rozumieniu właściwych przepisów, oraz do której grupy inwalidzkiej został ewentualnie zaliczony”. Poprzez brak wnikliwej i wszechstronnej oceny zebranego materiału dowodowego, a zwłaszcza opinii bie-

głego lekarza psychiatry, która - w ocenie skarżącego - jest wątpliwa i „zewnątrznie sprzeczna”, Sąd naruszył także art. 233 k.p.c. oraz 382 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Z dniem 1 stycznia 1999 r. weszła w życie ustawa z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.). Uchyliła ona wszystkie akty prawne obowiązujące dotychczas w zakresie nabywania prawa do emerytury, w tym rozporządzenie Rady Ministrów z 15 maja 1989 r. w sprawie uprawnień do wcześniejszej emerytury pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki. Zgodnie z art. 186 ust. 3 powołanej ustawy, do wniosków o emeryturę osób, które do dnia wejścia w życie ustawy nie zgłosiły wniosku o to świadczenie, mimo że spełniły warunki do nabycia do niego prawa, w zakresie warunków nabycia prawa do emerytury stosuje się przepisy dotychczasowe. Mieczysław G. wnosił o przyznanie mu wcześniejszej emerytury z tytułu sprawowania stałej opieki nad synem Adamem. Zgodnie z § 1 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia, warunkiem nabycia prawa do wcześniejszej emerytury było zaliczenie dziecka do I grupy inwalidów lub do grupy II ze względu na stany chorobowe wymienione w ust. 3. Wśród owych enumeratywnie wyliczonych stanów chorobowych znalazły się, między innymi, umiarkowane, znaczne i głębokie upośledzenie umysłowe, choroba psychiczna, uszkodzenie lub choroba centralnego układu nerwowego uniemożliwiające samodzielność w decyzjach lub czynnościach życia codziennego (pkt 2). Wykazanie konieczności sprawowania stałej opieki nad dzieckiem, które nie ukończyło 16 roku życia nie wymagało orzeczenia o jego inwalidztwie; wystarczyło stwierdzenie przez poradnię specjalistyczną lub oddział sprawujący opiekę medyczną, że z powodu jednego ze stanów chorobowych wymienionych w ust. 3 § 1 rozporządzenia dziecko wymaga stałej opieki. Ustawą z dnia 28 czerwca 1996 r. o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym (Dz.U. Nr 100, poz. 461) wprowadzono w miejsce pojęcia „inwalidztwo” pojęcie „niezdolność do pracy” (art. 1). Zgodnie z jej art. 10, ilekroć przepisy regulujące sprawy zaopatrzenia emerytalnego pracowników uzależniają określone prawo do świadczenia od spełnienia warunku inwalidztwa, należy przez to rozumieć całkowitą lub częściową niezdolność do pracy (ust.1); przez inwalidów I grupy należy rozumieć całkowitą niezdolność do pracy oraz niezdolność do samodzielnej egzystencji, a przez inwalidów grupy II - całkowitą nie-

zdolność do pracy. Z dniem 1 września 1997 r. (data wejścia ustawy z 28 czerwca 1996 r. w życie) zmieniony został tryb orzekania o niezdolności do pracy; komisje do spraw inwalidztwa i zatrudnienia zastąpił lekarz orzecznik Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (nie ma przeto racji pełnomocnik skarżącego, że komisje zostały zlikwidowane od 1 stycznia 1999 r.). Ustawą z 28 czerwca 1996 r. (art. 8) wprowadzono także istotne zmiany w ustawie z dnia 9 maja 1991 r. o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych (Dz.U. Nr 46, poz. 201 ze zm.). Polegały one na wprowadzeniu „nowej” definicji osoby niepełnosprawnej, ustaleniu „po nowemu” stopni niepełnosprawności oraz wprowadzeniu innego od dotychczasowego trybu orzekania o niepełnosprawności (przejętych następnie w ustawie z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych, Dz.U. Nr 123, poz. 776). U podstaw tych zmian znalazło się - słuszne - założenie, że jakkolwiek i niepełnosprawność i niezdolności do pracy są stanami wynikającymi z naruszenia sprawności organizmu, inwalidztwo biologiczne (niepełnosprawność) nie zawsze musi oznaczać inwalidztwa zawodowego (niezdolności do pracy). Niepełnosprawność i jej stopień ustalane są wprawdzie z odniesieniem się do zdolności do pracy, ale pracy w rozumieniu socjologicznym - jako jednej z wykonywanych ról społecznych. Niezdolność do pracy na gruncie przepisów ustawy o osobach niepełnosprawnych jest w związku z tym tylko częściowo tożsama z niezdolnością do pracy - warunkiem nabycia prawa do niektórych świadczeń z ubezpieczenia społecznego. Niezdolność do pracy i niepełnosprawność nie wykluczają się, ale krzyżują. Wobec tego z orzeczenia o niezdolności do pracy można wnosić o niepełnosprawności, i odwrotnie - z orzeczenia o niepełnosprawności o niezdolności do pracy. W tym kontekście, orzeczenie z 25 września 2000 r. o niepełnosprawności Adama G. istniejącej przed ukończeniem przez niego 16 roku życia wymagało oceny, czy jej przyczyna (schizofrenia paranoidalna) mieści się w stanach chorobowych wymienionych w § 1 ust. 3 rozporządzenia, czy stan ten uniemożliwiał mu samodzielność w decyzjach lub czynnościach życia codziennego, a następnie czy z niepełnosprawności tej wynikała potrzeba stałej nad nim opieki.

Warunkiem nabycia prawa do wcześniejszej emerytury na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z 15 maja 1989 r. jest istnienie inwalidztwa dziecka od urodzenia albo jego powstanie przed ukończeniem 18 roku życia. Syn skarżącego urodził się 13 czerwca 1976 r. Ukończył więc 18 lat w dniu 13 czerwca 1994 r. Do oceny jego stanu zdrowia w celu ustalenia uprawnień emerytalnych jednego z rodzi-

ców powinny być stosowane przepisy obowiązujące najpóźniej 12 czerwca 1994 r. W tym czasie obowiązywała ustawa z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.). Do I grupy inwalidów zaliczane były osoby „niezdolne do wykonywania jakiegokolwiek zatrudnienia, które ze względu na niemożność samodzielnej egzystencji wymagają stałej lub długotrwałej opieki innej osoby” (art. 24 ust. 4); do inwalidów grupy II - „osoby niezdolne do wykonywania jakiegokolwiek zatrudnienia” (art. 24 ust. 3). Nie ma przeto racji pełnomocnik skarżącego, że pojęcie inwalidztwa wymaga na gruncie przepisów rozporządzenia definicji. Nie wymaga, skoro zdefiniował je ustawodawca. Wymagają natomiast wyjaśnienia dwie zasadnicze dla prawidłowego rozstrzygnięcia rozpoznawanej sprawy kwestie. Po pierwsze, czy przed 13 czerwca 1992 r. rozpoznana u Adama G. paranoidalna schizofrenia uniemożliwiała mu „samodzielność w decyzjach lub czynnościach życia codziennego” i czy wymagał on stałej opieki (§ 1 ust. 2 i ust. 3 pkt 2 rozporządzenia); po drugie - czy po 13 czerwca 1992 r., a przed 13 czerwca 1994 r., był on inwalidą I lub II grupy z powodu tego schorzenia (§ 1 ust. 1 pkt 2 i ust. 3 pkt 2 rozporządzenia). Ustalenia w tym zakresie wymagały pogłębionej analizy stanu zdrowia syna skarżącego, odniesienia się do etiologii choroby, określenia czasu, w którym ujawniły się jej objawy i wnikliwej charakterystyki poszczególnych jej etapów. Nie spełnia tych warunków opinia biegłego lekarza psychiatry Bogumiły Ł.-K. Oparcie rozstrzygnięcia na tym tylko dowodzie czyni uzasadnionym zarzut kasacji, iż Sąd drugiej instancji wydał zaskarżony wyrok z naruszeniem art. 233 k.p.c.

Mając powyższe na względzie Sąd Najwyższy, stosownie do art. 393¹³ k.p.c. orzekł jak w sentencji.

=====